

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ І СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Архипова С.,
м. Черкаси

Сучасний світ стоїть перед проблемами, які кардинально впливають на розвиток освіти і культури як в окремих країнах, так і в контексті загальносвітнього і соціокультурного простору.

Одним із наслідків перебудови усіх сфер життя, яка почалася у другій половині вісімдесятих років, і однією із найважливіших умов її успіху є підвищення ролі освіти у розвитку людини і суспільства.

Ідея освіти впродовж всього життя стара як світ. Вона зафіксована в прислів'ях, які виражають мудрість народів: українського, російського («Вік живи – вік учись»), англійського («Знання, які не поповнюються щодня, зменшуються з кожним днем»), китайського («Не бійся, що не знаєш, – бійся, що не вчишся») та інші.

Народна мудрість набагато випередила теорію про визнання важливості освіти «довжиною в життя». Усвідомлення її ролі в житті людини і суспільства, її зв'язку з іншими елементами культури, аналіз внутрішньої структури відбувається значно пізніше під впливом соціально-економічного і суспільного прогресу, питань, які людина починає собі задавати.

Найбільш універсальним визначенням освіти, що відображає зміну її функцій у сучасному світі, є визначення освіти як «цілісного феномену». Саме такою має бути освіта ХХІ століття: вона повинна базуватися на «новому холізмі», тобто цілісності, вищому синтезі наукового гуманізму, розвитку в особистості розуму, творчих здібностей, духу соціальної відповідальності, балансі інтелектуальних і фізіологічних компонентів індивіда.

Таке розуміння освіти дозволяє ставити перед нею нові завдання, а саме – вона має сприяти всебічному розвитку особистості, формуванню її світоглядної культури, індивідуального досвіду, інтуїції і творчості, вихованню соціальної та екологічної відповідальності, глобальної свідомості.

Нова парадигма освіти, яка використовується останнім часом, спричиняє зміну соціальних функцій освіти. Освіта з периферії суспільного життя все більше і більше переміщається в центр сучасної цивілізації. Раніше вона виконувала вузько-програмаційні завдання в найрізноманітніших галузях практичної життєдіяльності, а саме забезпечувала життєдіяльність і професійну підготовку молоді до самостійного життя, вирішувала найрізноманітніші питання модернізації промисловості, створення ефективної системи управління тощо. На початку ж ХХІ століття освіта набуває нових функцій у суспільстві. Вона перетворюється у глобальний фактор розвитку людства, один із найважливіших чинників розвитку цивілізації.

Освіта повинна стати «ключем у ХХІ століття» з цілого ряду причин таких як:

- Зростаючі вимоги до професійної компетентності фахівців зробили освіту впродовж всього життя умовою їх конкурентоспроможності. Освіта дозволяє не лише розширити сферу самореалізації людини, але й подолати кризи професійної ідентичності.
- Процес старіння, який намітився останнім часом, зробив процес освіти одним із найбільш ефективних засобів, які дозволяють пом'якшити входження людини в «третій вік» і зробити життя людей похилого віку більш насиченим.
- Міграційні процеси гостро поставили питання про шляхи залучення дорослих до нового соціокультурного середовища, в якому вони опинились.
- Зросла «захисна» роль освіти в суспільстві соціальних змін, які викликають у людини почуття соціальної ураженості, тривожності, правової незахищеності, дезорієнтацію у сфері морального життя.

У нашій статті ми зробимо спробу осмислити феномен освіти дорослих на новому рівні, як соціального інституту та фактору соціальної адаптації і соціального захисту.

У сучасному світі суттєво зростає соціальна роль освіти, зокрема – освіти дорослих. Від її спрямованості та ефективності багато в чому залежать перспективи розвитку людства.

Освіта дорослих як соціальний інститут визначається В.Г.Онушкіним і Є.І.Огарьовим як відокремлений підрозділ в системі суспільного розподілу праці, який забезпечує життєдіяльність соціального організму завдяки здійсненню притаманних йому специфічних функцій.

Як соціальний інститут освіта дорослих може бути представлена :

- як частина системи неперервної освіти, яка має власну специфіку;
- як складна поліфункціональна система, спрямована на задоволення фундаментальних потреб людини в освіті,

культури, саморозвитку, самореалізації своїх сутнісних сил і творчого потенціалу.

Система освіти дорослих як соціальний інститут це сукупність різноманітних соціально-освітніх програм, стандартів різного рівня і спрямованості, які відповідають потребам дорослого населення; мережі відповідних закладів; соціальних результатів освітньої діяльності і умов їх досягнення.

Відомо, що цілі освіти ієрархічні, поліструктурні, різноманітні. Вони залежать від соціально-економічних потреб суспільства на кожному конкретно-історичному етапі його розвитку, з одного боку, та від мотивів, інтересів, запитів особистості – з іншого. Таким чином, освіта повинна мати властивість оперативної адаптивності, гнучкості та динамічності. Мається на увазі не лише прагматичне пристосування до суттєвих і перспективних потреб відповідної галузі виробництва, але й більш широке задоволення різноманітних запитів та інтересів самої людини з урахуванням її індивідуальних властивостей і соціальних вимог.

Дорослій людині доводиться вирішувати різноманітні проблеми. Але вона може не усвідомлювати своєї причетності і відповідальності за те, що відбувається, може стверджувати, що від неї нічого не залежить, але будь-яку її позицію визначає реальність.

Об'єктивно-суб'єктивна зумовленість соціально значущої поведінки дорослого в галузі освіти – основа розробки комплексу заходів, спрямованих на формування його потреби в знаннях. Ця система, з одного життя суспільства, з іншого – на особливості статусу і позиції дорослого, його ставлення до навколишнього світу, самого себе, освіти.

Дослідження з вивчення орієнтації дорослих у сфері освіти показали, що ставлення дорослого до освіти визначається не лише зміною його статусу, але й глибиною усвідомлення змін, які відбулися в його соціальному середовищі.

Трудова діяльність є не просто новою, а першою виробничою соціальною роллю, пов'язаною зі зміною провідного типу діяльності, яка зумовлює «головні зміни в психічних процесах і психологічних особливостях особистості на даній стадії її розвитку» (О.Леонтьєв). Формування нового ставлення до навколишнього світу і самого себе зумовлене на цьому етапі розвитком реальних процесів, розмахом діяльності, мірою залучення людини до життя і рівнем її активності. Цим багатомірним зумовлена глибина усвідомлення кола нових обов'язків, певна перебудова досвіду і його структурних компонентів.

Це означає, що потреба в освіті – наслідок розвитку базових, фундаментальних потреб людини, які необхідно розглядати як єдину систему, всі елементи якої знаходяться у відношеннях взаємозв'язку і взаємовпливу. Це положення розкриває шляхи та методи формування і регулювання потреби дорослої людини в освіті. Тільки через вплив на всю систему потреб дорослого і можна збуджувати й спрямовувати його потребу в освіті. Разом з тим, потреба в освіті має і відносно самостійний характер. Вона не може бути розглянута в будь-якій діяльності і виявляється необхідним компонентом будь-якого її виду. В структурі потреб людини потреба в освіті є найближчою до пізнавальної потреби і є її конкретним вираженням.

У свою чергу перебудова досвіду, збагачення потреби в освіті визначається новим становищем суб'єкта діяльності в суспільстві, його місцем у системі суспільного розподілу праці. Широкий спектр стосунків, в які включається людина з початком трудової діяльності, – основа для оцінки необхідності освіти, її корисності, цінності.

Тому мотивація навчання дорослих виводиться з осмислення ними невідповідності між рівнем наявних знань і знань, необхідних для трудової діяльності, для усвідомлення змін у соціумі, у самому собі (Ю.М.Кулюткін, Л.М.Лесохіна, Г.С.Сухобська, С.Г.Вершунський та ін.). По суті підкреслюється здатність освіти задовольняти дві групи потреб: у фізичному і соціальному існуванні людей (Г.Г.Диліченський). Переживання зростання власних можливостей, які виникали при цьому в особистості, розглядаються як рушійна сила її активності (Л.І.Анциферова). Навіть в умовах досить жорсткого зовнішнього регулювання освітньої діяльності вважається, що рішення дорослого навчатися – результат вільного вибору.

У умовах соціальних змін, що відбуваються в суспільстві, виникає необхідність у педагогічному осмисленні нової ситуації і розробці нової парадигми освіти дорослих.

Диференціація суспільства приводить до появи соціально-професійних груп дорослих, які характеризуються своїм ставленням до освіти. Це – працюючі (фахівці, зайняті в різних галузях народного господарства, — інженери, лікарі, вчителі, працівники науки та діячі мистецтва, держслужбовці

та ін.); безробітні (ті, хто втратив роботу, непрацевлаштовані випускники вузів та ін.); військовослужбовці, звільнені в запас, пенсіонери, інваліди, люди похилого віку та ін.

Можна припустити, що визначальним в орієнтації дорослих у сфері освіти (чого і як навчатись) є субкультура кожної соціально-професійної групи. Найбільш значущим компонентом змісту освіти в даному випадку стане комплекс проблем, пов'язаних із життєвим і професійним самовизначенням представників цих груп.

«Проблемний» підхід до освіти потребує більш-менш чіткого визначення значущого у змісті освіти. Гіпотетично можна окреслити таку структуру проблем:

- за змістом – суспільні, природні, особистісні;
- за масштабом – глобальні, регіональні, локальні;
- за рольовою ознакою – професійні, батьківські, статеві, подружні і т. ін.;
- за етнічною ознакою – інтернаціональні, міжнаціональні, національні;
- за рівнем вирішення – здоровий глузд, емпіричний досвід, теоретичний аналіз;
- за сферами життєдіяльності – соціально-політичні, сімейно-побутові, виробничі та інші проблеми.

У цьому контексті освіта виступає як засіб самореалізації дорослих, як процес формування досвіду вирішення значущих для них проблем на основі використання соціального досвіду й осмислення власного життєвого досвіду.

Освіта дорослих втрачає жорсткі інституційні рамки. Важливо з'ясувати роль і місце формальних, неформальних та інформальних інститутів освіти, особливо відзначивши спілкування як один із найважливіших «каналів» самоосмислення, реалізації потреби людини в передачі власного досвіду і створення середовища розвитку.

Що ж особливо важливо врахувати, щоб прогнозувати тенденції освіти дорослих у нашій країні?

Із позиції соціально-психологічної, як вказує Г.С.Сухобська, можна виділити принаймні кілька типів орієнтацій дорослих людей.

Соціально-прогресивний тип характеризується прагненням людини до самореалізації себе як члена соціуму. В яких формах проявляється така самореалізація? Через загальний стиль поведінки (доброзичливе ставлення до людей), через професію (прагнення досягти найвищого професіоналізму), через благодійність у різних її формах тощо.

Соціально-аморальний тип самореалізації особистості характеризується вузькою орієнтацією на власну вигоду, накопичування (для себе, для сім'ї, вузького кола друзів і т. ін.) безвідносно до інтересів інших людей (чи на шкоду їм).

Соціально-обмежений тип самореалізації характеризується прагненням знайти себе, самоствердитися в непримиримості до всіх, хто живе «за правилами». Частіше за все такий тип характеризує людей з невисоким рівнем освіти й культури.

Соціально-злочинний тип самореалізації особистості характеризується прагненням самоствердитися, отримати вигоду виключно за рахунок здоров'я, достатку, життя інших людей.

Природно передбачити, що соціально-психологічні типи різняться не лише цілями і способами самореалізації, але й ставленням до освіти. Якщо людина за своїм світосприйняттям і моральними критеріями не усвідомлює потреби освіти, то освіта навряд чи «доступається» до її дому.

У сучасній ситуації особливо гостро усвідомлюється відсутність готових відповідей на питання, що хвилюють людину. Все частіше дорослій людині доводиться самій іти на пошук ефективних шляхів вирішення життєво важливих проблем, вступаючи у взаємодію з тими освітніми та інформаційними джерелами, які видаються їй найбільш надійними.

Ієрархія взаємообумовленості загальнолюдських, соціальних і особистісних інтересів фокусується в життєдіяльності окремої людини у вигляді її освітніх потреб та орієнтацій і визначає освітні уподобання і вибір дорослих.

Зміст освіти дорослих, спрямований на соціалізацію особистості, доцільно розглядати з таких позицій:

- освіта як джерело неперервного морально-духовного вдосконалення людини, її гармонійного розвитку, як засіб «особистісної самостійності», обґрунтованого вибору життєвих цінностей;
- освіта як засіб, що сприяє виконанню різних соціальних ролей;
- освіта як можливість отримання професії;
- освіта як опора, яка дозволяє «втриматися на плаву» в екстремальних ситуаціях;
- освіта, яка дозволяє готувати спеціалістів в умовах нестабільної ситуації;
- освіта, яка дозволяє виробити соціальний імунітет до нових умов життєдіяльності.

Здатність освіти задовольняти потреби дорослих виявляється в таких функціях:

- соціальної – пов'язаний із задоволенням соціальних потреб дорослих (орієнтацій, мотивів, життєвих планів);
- валеологічної, вона передбачає створення таких умов, які забезпечували б комфортність навчання і таку його організацію, яка відповідає б особливостям розвитку дорослих;
- аксіологічної – спрямованій на прилучення дорослої людини до глобальних цінностей, «загальнолюдського» мислення як умови виживання планети (Г.С.Сухобська).

Поліфункціональність робить освіту дорослих засобом захисту, фактором сприяння соціальній і професійній мобільності, формуванню відповідальності, розвитку світогляду.

Основною метою системи освіти дорослих як соціального інституту в умовах кризової ситуації є надання соціально-освітньої допомоги індивіду в адаптації до нових умов існування, визначення його особистої участі у виробничому, соціальному і культурному житті суспільства, у виробленні соціального імунітету та адекватної поведінки в екстремальних умовах.

Існування різних груп дорослого населення, яке потребує підтримки (люди похилого віку, безробітні, жінки, інваліди та ін.) ставить перед системою освіти поряд із загальними і особливими завданнями, які потребують своїх способів реалізації.

Проаналізуємо, з якими запитаннями, очікуваннями, установками включаються в освітній процес різні групи дорослих, що потребують особливої уваги і соціальної підтримки (інваліди, жінки, безробітні, пенсіонери та ін.), та якою повинна бути діяльність андрагога, щоб вона сприяла самореалізації дорослих, їх соціальній адаптації.

Освіта в житті людей похилого віку. Розвиток системи освіти людей похилого віку не є на сьогоднішній день таким перспективним напрямком, як розвиток системи освіти дітей, підлітків, людей дорослого працездатного віку. Але допомога й підтримка людей похилого віку, яка так необхідна в умовах змін і нестабільного соціуму, розглядається однобічно, переважно в контексті соціальної і психологічної допомоги. Роль освіти в житті людей похилого віку, яка може виконувати функцію соціального захисту, значно применшена. Багатий соціальний і професійний досвід літніх людей, її творчий потенціал часто залишаються незадіяними. Соціальна активність даної вікової групи, її знання і досвід, а також здатність до сприйняття нового дають право говорити про те, що система освіти для літніх людей має великий потенціал для розвитку, незважаючи на соціально-економічні негаразди сьогодення. Отже, виділення групи осіб «третього віку» як об'єкта андрагогічного аналізу має широку соціально-педагогічну зумовленість.

Старість, похилий вік – особлива стадія людського життя, яка характеризується певною психосоціальною цілісністю.

Е.Еріксон стверджує, що основним конфліктом цієї стадії людського життя є конфлікт між цілісністю і безвихіддю. Відчуття цілісності виникає в того, хто відчуває задоволення, оглядаючись на прожиті роки. Коли основні проблеми минулих стадій вирішені, самореалізація особистості здійснюється успішно. Для тих, хто, досягнувши похилого віку, розглядає своє життя як низку втрачених можливостей, характерне почуття відчаю, розчарування.

Звичайно, соціальне середовище і процеси, які відбуваються в ньому, впливають на соціально-психологічне самопочуття літніх людей. Соціологи схильні оцінювати вплив цих факторів як негативний, який суттєво обмежує можливості цієї групи населення. Можна назвати такі фактори:

- настання пенсійного віку, який дає підставу для відмови в продовженні трудової діяльності;
- соціальна політика держави, яка формує залежні, дискримінаційні статуси літніх людей;
- стереотипи суспільної думки, які формують певні уявлення про людей похилого віку;
- звуження соціальних, комунікативних, культурних зв'язків;
- зниження рівня матеріальної забезпеченості, що обмежує економічні можливості літніх людей;
- значні зміни у сфері зайнятості (безробіття, спад виробництва, перебудова економічних структур), які обмежують можливості людей похилого віку, навіть тих із них, хто здатен повноцінно працювати в галузі професійної діяльності.

Соціологи стверджують, що комплекс цих проблем, посилений несприятливими демографічними процесами, значною мірою звужує сферу соціальної самореалізації літніх людей, викликає таке погіршення становища цієї групи населення, яке визначають як «криза адаптації».

Кризові явища, які відбуваються в соціумі, породжують відчуття неповноцінності, непотрібності, невпевненості в

собі. Так, за даними соціологічних досліджень, близько 90% пенсіонерів не впевнені в завтрашньому дні, на постійний поганий настрій вказують приблизно 30% пенсіонерів.

Нині соціальні ролі людей похилого віку суттєво знизилась. Літня людина в сім'ї незалежно від рівня освіти, культурного потенціалу, самооцінки, яка втратила економічну незалежність, повинна різко міняти свій соціальний статус і виконувати не властиві їй соціальні ролі. Ситуація, в якій опинилися люди похилого віку, що здатні і бажають працювати, визначається як ситуація «незаслуженої соціальної відставки», втрати соціального статусу.

Повноцінне існування людини, особливо в похилому віці, залежить від наявності повноцінних соціальних і культурних зв'язків, можливостей комунікації, доступності засобів масової інформації. Отже, актуальною проблемою андрагогічного аналізу є вивчення шляхів і засобів збереження високого творчого потенціалу літніх людей у поєднанні з мудрістю, набутою роками, а також факторів, які зумовлюють ці процеси, що сприятиме організації навчання дорослих.

Потенційні можливості людей похилого віку до сприйняття нового можуть бути досить високими. Відомі численні факти високої творчої активності і продуктивності вчених, представників мистецтва, культури не лише в похилому, але й у значно старшому віці.

Але, на відміну від країн Заходу, в нашій країні сфера освіти для осіб «третього віку» є практично закритою. Сама система освіти дорослих значною мірою орієнтована на навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації осіб працездатного віку, оскільки це є соціально перспективним і економічно вигідним.

Слід згадати і позиції самих літніх людей, в яких упродовж багатьох років вироблявся певний стереотип, розповсюджений у суспільній свідомості: соціальні ролі людини похилого віку реалізуються переважно в сімейному приватному житті, а їх соціальна творча активність пов'язана в кращому випадку з можливістю навчатись, здобувати нові знання.

Безумовно, освітні орієнтації літніх людей, якщо такі мають місце, можуть і повинні бути різними. До факторів, які визначають їх специфіку, можна віднести і освітній та професійний статус людини похилого віку в минулому і нині, гендерні відмінності.

Освіта для дорослої людини є одним зі способів вирішення ряду важливих життєвих проблем. На кожному віковому етапі людина стикається з новим колом проблем. Для людей похилого віку це не лише проблеми матеріальні, а й проблеми психологічного характеру (турбота про здоров'я та його збереження; самотність; втрата рідних і близьких людей; відсутність взаєморозуміння з боку оточуючих; організація вільного часу, тощо). Отже, належним чином організована освіта людей похилого віку має виступати як засобом соціального захисту і психологічної стабільності, так і способом інтеграції в комунікативний і культурний простір, і розглядатися як активна діяльність, спрямована на самореалізацію особистості.

Узагальнюючи досвід роботи з людьми похилого віку країн Заходу, Росії та незначний досвід нашої країни, можна визначити специфіку освітніх програм, які можуть бути адресовані літнім людям. Вони мають:

1. Сприяти більш активній інтеграції людей «третього віку» в політичне й економічне життя країни, міста (через участь і представництво в політичних партіях і рухах як спосіб вирішення актуальних для них соціально-економічних проблем).
2. Сприяти інтеграції літніх людей у культурно-освітній простір на основі врахування соціально-психологічних і статусних особливостей даної соціальної групи, життєвого і соціального досвіду людей.
3. Надавати допомогу в соціальній і психологічній адаптації, продовженні творчої і фізичної активності літніх людей, передачі досвіду, зміцненні здоров'я.
4. Робити акцент на актуальних проблемах сьогодення, сприяти розумінню й усвідомленню подій сучасності.
5. Забезпечити рольове навчання, яке допоможе літнім людям подолати кризові ситуації, пов'язані із переходом в новий соціальний статус.
6. Сприяти реалізації тих культурно-освітніх проблем, які характерні для конкретної групи слухачів. Але одночасно система освіти людей похилого віку повинна бути здатною поєднуватися з іншими освітніми системами (системи додаткової освіти, підвищення кваліфікації і т.п.) – освітні програми не повинні замикатися на колі питань, зумовлених лише особливим соціально-психологічним статусом літніх людей.

Враховуючи соціально-психологічну характеристику людей похилого віку, особливості їх життєвого шляху, можна визначити деякі принципи роботи андрагога з літніми людьми:

- Принцип партнерства, який передбачає рівноправну участь усіх учасників освітнього процесу у вирішенні гру-

пових проблем.

- Принцип координації, що передбачає вміння підводити учасників освітнього процесу до реалізації певних завдань, а також переводити процес освіти в режим самоосвіти.
- Принцип психологічної підтримки, який ґрунтується на використанні прийомів, здатних підвищити впевненість слухача у своїх силах, його самооцінку.
- Принцип взаємодії чи зворотного зв'язку, що допомагає оперативно виявити всі переваги і недоліки процесу навчання.
- Принцип біографічності, який дозволяє у процесі навчання звертатися до біографічних подій як учасників групи, так і керівника освітнього процесу. Андрагог, переосмислюючи пройдений життєвий шлях кожного окремого члена групи, може більш ефективно перейти до узагальнення й аналізу подій, фактів.

Освіта для людей похилого віку в Україні в умовах сьогодення повинна відігравати роль важливого засобу соціально психологічного захисту, розвитку соціальної згуртованості та підвищення соціальної активності громадян.

Безробітні в системі освіти. Для того, щоб раціонально організувати процес навчання безробітних, андрагог повинен добре орієнтуватися в широкому спектрі проблем, пов'язаних із цим явищем.

Безробіття для українців – явище несподіване і незвичне: сотні тисяч людей уперше в житті втратили роботу.

Люди, які залишилися без роботи, звикли вбачати в державі свого захисника. Вони досить нечітко уявляють собі соціальну та економічну неминучість безробіття, що блокує процес прийняття на себе відповідальності за своє життя, заважає включенню до активного пошуку виходу зі складної ситуації, тобто гальмує розвиток адаптивних можливостей особистості.

Зважаючи на це, соціальна і професійна реабілітація безробітних має починатися з рефлексії подібної позиції й усвідомлення її непродуктивності.

Безробіття багато чого змінює в житті людини: знижується рівень життя, змінюється психологічний стан людини, скорочуються робочі та неформальні стосунки; збільшується кількість вільного часу.

До найбільш актуальних проблем безробітні відносять такі: «усвідомлення власної непотрібності», «неповноцінність», «пригнічений стан», «стрес», «відсутність життєвих стимулів», «недовіра до всього», «повна апатія до життя», «моральне і духовне приниження».

Будь-які зміни в житті, а тим більше втрата роботи, виступають у ролі своєрідного стресора.

Можна виділити три стадії адаптації до стресу:

- реакція тривоги, яка мобілізує первинні механізми захисту від негативних екстремальних впливів;
- стадія критичної усталеності, під час якої людина адаптується до стресора на певний період часу; якщо позитивних зрушень не відбувається, то виникає дистрес;
- стадія виснаження (дистрес) – неминучий наслідок впливу досить сильного і досить тривалого стресора.

Таким чином, якщо на перших стадіях безробітний прагне мобілізувати енергію, шукає роботу, то на наступних стадіях він починає втрачати контроль над своїми діями й емоціями, при цьому прояви страху і безвиході змінюються несподіваними емоційними зривами (агресія, злість, горе). Багато людей втрачають інтерес до життя і впадають у депресивний стан.

Спеціаліст, який працює з безробітними, зустрічається із досить неоднорідною категорією дорослих. Вони по-різному реагують на ситуацію, по-різному з нею справляються.

Одним із найважливіших завдань андрагога є створення доброзичливої атмосфери успіху, яка б сприяла активізації внутрішніх ресурсів особистості.

Професійна освіта має доповнюватись підвищенням «особистісної кваліфікації», тобто вмінням взаємодіяти в колективі, творчо підходити до вирішення проблем, брати на себе відповідальність, добувати досвід із помилок.

Таким чином, фахівці, які працюють із безробітними, повинні в певному розумінні виконувати функцію психотерапевтів, перетворюючи навчальну ситуацію на психологічно-оптимістичну.

Результативність професійного навчання безробітних залежить від того, наскільки повно програма навчання враховує особливості цієї категорії, на підготовку якої вона розрахована.

Особливості керівництва освітньою діяльністю інвалідів. У всьому світі набула широкого розголосу концепція соціально-психологічної реабілітації інвалідів, згідно з якою найбільш активну роль у цій реабілітації відіграють самі інваліди. Ця концепція ґрунтується на тому, що кожна людина, які б недоліки у своєму фізичному і психологічному розвитку вона б не мала, за умови активного включення до життя, створення певних умов, які б сприяли її реабілітації,

здатна подолати свої недоліки, значно поліпшивши свій фізичний і психічний стан.

Значну роль у процесі соціально-психологічної реабілітації відіграє освіта в усіх своїх формах. Тільки постійна освітня діяльність здатна забезпечити всебічну соціально-психологічну підтримку інваліду, цінність якої полягає перш за все в тому, що людина усвідомлює, що фактично вона всього досягає сама. Якщо людина здатна досить глибоко проаналізувати результати своїх досягнень, то це дає їй шанс зняти багато внутрішніх обмежень і сумнівів відносно своїх можливостей.

Будь-яка освіта – це нові знання, нове усвідомлення світу, самого себе, людей, і тому вона завжди гармонізує людину зі світом, яким би складним не було її життя.

У нас на державному рівні діють певні програми соціально-педагогічної підтримки інвалідів. Залучення до професійно-освітньої діяльності здійснюється на кількох рівнях:

- спеціальні школи, які займаються професійною підготовкою;
- система початкової і середньої спеціальної освіти для інвалідів;
- система вищої освіти для осіб з патологією зору, слуху та ін.

У сучасних умовах розробляються і частково реалізуються психолого-педагогічні програми, спрямовані на комплексну

реабілітацію інваліда і особливо на розвиток рефлексивних процесів.

Безумовно, всі ці напрямки роботи ще потребують свого осмислення, доопрацювання, підтримки, але немає сумнівів, що в них закладений значний духовний потенціал, який сприяє становленню активної і самостійної позиції інваліда.

Соціальний захист інвалідів передбачає не лише матеріальну допомогу і соціальну оцінку з боку держави і суспільства, але і власну активну діяльність інвалідів, спрямовану на самореабілітацію.

Психологічною основою самореабілітації інваліда і його активного входження до соціуму є можливість самореалізації, тобто успішної діяльності, яка приносить задоволення для самої особистості.

Соціально-психологічний захист і соціальна допомога інвалідам передбачає створення спеціальних умов, які б сприяли самореалізації в різних сферах їх життєдіяльності: у праці, спілкуванні, освіті, у власній творчості.

Першочергове завдання сучасної педагогічної науки якраз і полягає в тому, щоб, визнавши об'єктивне різноманіття, природний плюралізм функцій освіти дорослих, зробити наступний крок – показати, як у реальному житті реалізувати їх, маючи на увазі не тільки формування відповідних знань, умінь та навичок, але й сприяння вільному і повному розвитку людської особистості та її активній участі у житті суспільства.

Література та джерела

1. Apps J.W. Improving Practice in Continuing Education. – N.Y.-L.-Toronto, 1986. – 220p
2. Архипова С.П. Основи андрогогіки. – Черкаси-Ужгород, 2002. – С.9-10, 45-67
3. Змеев С.И. Андрогогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых. – М.:ПЭР СЭ, 2007. – С.51-95
4. Онушкин В.Г., Огарев Е.И. Образование взрослых: Междисциплинарный словарь терминологии. – СПб., 1995.
5. Образование взрослых как социальный институт. Под ред. Е.П.Тонконогой, В.И.Подобеда. – СПб., ИОВ РАО, 1999. – С.64-70,109-134
6. Рабочая книга андрагога/ Под ред С.Г.Вершловского. – СПб., 1998. –С.58-76, 87-96

В статье рассматриваются факторы, влияющие на изменения в системе образования, предпосылки и концептуальные основы построения системы непрерывного образования и феномен образования взрослых на новом уровне как социальный институт и фактор социальной адаптации и социальной защиты.

The author of the article has considered the factors, which influence the changes in the system of education as well as preconditions and conceptual bases of building of the life-long education system. The phenomenon of adult education on the new level as social institute and factor of social adaptation and social defence have been disclosed.